

Justitieutskottets betänkande 2024/25:JuU12

Unga lagöverträdare

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår samtliga motionsyrkanden om unga lagöverträdare, bl.a. med hänvisning till pågående arbete på området.

I betänkandet finns en reservation (S).

Behandlade förslag

19 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2024/25.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut3

Redogörelse för ärendet4

Utskottets överväganden.....5

 Brottsförebyggande arbete.....5

 Åldersgräns för lagföring och påföljd för mord11

 Gallring i belastningsregistret14

 Motioner som bereds förenklat16

Reservation17

 Evidensbaserat arbete, punkt 2 (S)17

Bilaga 1

Förteckning över behandlade förslag.....18

 Motioner från allmänna motionstiden 2024/2518

Bilaga 2

Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet21

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Brottsförebyggande arbete

1. Nyrekrytering av barn och unga

Riksdagen avslår motion

2024/25:1628 av Matilda Ernkrans m.fl. (S) delyrkande 1.

2. Evidensbaserat arbete

Riksdagen avslår motion

2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 28.

Reservation (S)

Åldersgräns för lagföring och påföljd för mord

3. Åldersgräns för lagföring och påföljd för mord

Riksdagen avslår motion

2024/25:3211 av Staffan Eklöf (SD).

Gallring i belastningsregistret

4. Gallring i belastningsregistret

Riksdagen avslår motion

2024/25:1255 av Dzenan Cisija (S).

Förenklad beredning

5. Motioner som bereds förenklat

Riksdagen avslår de motionsyrkanden som finns upptagna under denna punkt i utskottets förteckning över avstyrkta motionsyrkanden.

Stockholm den 13 februari 2025

På justitieutskottets vägnar

Teresa Carvalho

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Teresa Carvalho (S), Mikael Damsgaard (M), Adam Martinen (SD), Petter Löberg (S), Charlotte Nordström (M), Anna Wallentheim (S), Katja Nyberg (SD), Mattias Vepsä (S), Gudrun Nordborg (V), Torsten Elofsson (KD), Ulrika Liljeberg (C), Pontus Andersson Garpvall (SD), Ulrika Westerlund (MP), Martin Melin (L), Mats Arkhem (SD), Ludvig Ceimertz (M) och Lars Isacson (S).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet 19 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2024/25. Motionsyrkandena rör unga lagöverträdare och tar upp frågor om nyrekrytering av barn och unga, evidensbaserat arbete, åldersgräns för lagföring och påföljd för mord samt gallring i belastningsregistret. Yrkandena finns i bilaga 1. Av dessa yrkanden behandlas 15 förenklat eftersom de tar upp samma eller i huvudsak samma frågor som riksdagen har behandlat tidigare under valperioden. Dessa yrkanden finns i bilaga 2.

Utskottets överväganden

Brottsförebyggande arbete

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om nyrekrytering av barn och unga och evidensbaserat arbete.
Jämför reservationen (S).

Motionerna

Nyrekrytering av barn och unga

I motion 2024/25:1628 av Matilda Ernkran m.fl. (S) delyrkande 1 anför motionärerna att man bör införa ett strukturerat arbete i myndighetsstyrningen i hela Sverige för att stoppa nyrekryteringen av barn och unga till gängen. Enligt motionärerna måste Sverige få på plats ett effektivt långsiktigt förebyggande arbete för att stoppa nyrekryteringen till gängen.

Evidensbaserat arbete

I kommittémotion 2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 28 anför motionärerna att det är av stor vikt att regeringens agerande framåt när det gäller unga lagöverträdare har förankring i evidens och det som kan ge goda resultat i arbetet med att bryta våldsspiralen och den organiserade brottsligheten bland unga.

Bakgrund

Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk

I regeringens skrivelse Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet (skr. 2023/24:68) presenteras regeringens inriktning för det brottsförebyggande arbetet inom olika områden. Skrivelsen har en bred socialpreventiv ansats med ett särskilt fokus på att bryta rekryteringen och socialiseringen in i kriminella nätverk, att förebygga att barn och unga involveras i kriminalitet samt att få individer som begår brott att lämna kriminaliteten bakom sig.

Skrivelsen är indelad i fem delar. Inledningsvis beskrivs behovet av ett utvecklat brottsförebyggande arbete, skrivelsens syfte och avgränsningar (avsnitt 1). Därefter redogörs för åtgärdsområden som är viktiga för ett effektivt och kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete (avsnitt 2). I tre delar beskrivs sedan angelägna åtgärdsområden inom det breda brottsförebyggande

arbetet samt i arbetet med riskgrupper och individer som redan är involverade i kriminalitet (avsnitt 3–5). I slutet av avsnitt 2–5 anges inriktningen för regeringens fortsatta arbete samt vad regeringen ska verka för inom respektive åtgärdsområde. Åtgärder som regeringen kan vidta avser främst att skapa förutsättningar för myndigheter, kommuner och andra aktörer i samhället att bedriva ett effektivt och kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete. Som exempel nämns bl.a. att regeringen kan besluta om uppdrag till myndigheter och om propositioner om ny eller ändrad lagstiftning.

Regeringen avser att löpande följa upp åtgärder som den vidtar inom respektive åtgärdsområde och återkomma till riksdagen med en samlad redovisning av vilka åtgärder som har vidtagits och beslut som har fattats i enlighet med skrivelsens åtgärdsområden.

När det gäller inriktningen för regeringens fortsatta arbete anger regeringen i avsnittet Effektivt och kunskapsbaserat brottsförebyggande arbete att den bl.a. ska verka för att samhällets samlade brottsförebyggande arbete bedrivs på ett strukturerat, effektivt och långsiktigt hållbart sätt och att det brottsförebyggande arbetet på alla nivåer i så stor utsträckning som möjligt ska utgå från evidens och att kunskap om fungerande metoder fortsätter att utvecklas. Vidare ska regeringen verka för att förutsättningarna för att dela information ska vara tillräckliga för att ett effektivt brottsförebyggande arbete ska kunna bedrivas.

I det tredje avsnittet, En första barriär mot brottsligheten – ett brett förebyggande arbete, framhåller regeringen bl.a. att den ska verka för

- att motverka passivitet och utanförskap genom tydliga incitament för arbete och företagsamhet
- fler utvisningar av utlänningar som begår brott samt för att personer som saknar laglig rätt att vistas i Sverige ska lämna landet
- att tryggheten ökar och motståndskraften mot kriminalitet stärks i utsatta områden
- att aktörer inom folkhälsoområdet respektive hälso- och sjukvården i högre utsträckning ska delta i det brottsförebyggande arbetet
- att skolan ska ha en tydlig och självklar roll i det brottsförebyggande arbetet
- att skapa goda förutsättningar för civilsamhället inklusive idrottsrörelsen att genom sina verksamheter och gemenskaper vara en del i ett brett förebyggande arbete.

I skrivelsens fjärde avsnitt En andra barriär mot brottsligheten – en negativ utveckling måste brytas tidigt, anger regeringen att den bl.a. ska verka för att barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa ska få ett tidigt, effektivt och samordnat stöd. Regeringen ska även verka för att barn och unga ska få sina behov av stöd, vård och placering tillgodosedda för att bryta en negativ utveckling.

I det femte och sista avsnittet, En tredje barriär mot brottsligheten – kriminella banor ska stoppas, anger regeringen att den ska verka för att insatser

för barn och unga som är involverade i kriminalitet ska bli tydligare, mer effektiva och samordnade. Vidare ska det återfallsförebyggande arbetet bli mer kunskapsbaserat och utvärderas i högre utsträckning för att möjliggöra att fler individer ska upphöra med sin kriminalitet. Regeringen ska dessutom verka för att säkerställa att det återfallsförebyggande arbetet bedrivs av seriösa aktörer och att offentliga medel som avsätts för detta inte missbrukas.

Brottsförebyggande rådets rapport om det brottsförebyggande arbetet i Sverige 2024

I mars 2024 lämnade Brottsförebyggande rådet (Brå) den åttonde rapporten om Sveriges brottsförebyggande arbete som Brå redovisar på uppdrag av regeringen, *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – nuläge och utvecklingsbehov 2024*. Rapporten beskriver hur det brottsförebyggande arbetet bedrevs och utvecklades lokalt, regionalt och nationellt under 2023.

Enligt Brås rapport har det varit ett stort fokus på barn och unga som målgrupp för det brottsförebyggande arbetet under många år och så också under 2023. När det gäller det lokala brottsförebyggande arbetet framgår det av Brås enkätundersökning att många kommuner och lokalpolisområden anger att barn och unga är en prioriterad målgrupp. Flera kommuner beskriver att de gjort insatser som har haft fokus på trygghet, som trygghetsmätningar bland barn och unga, trygghetsvandringar med barn och unga och fokus på att skolan ska upplevas som en trygg plats att vara på. I enkäten frågade Brå även specifikt om kommunerna arbetar utifrån samverkansformerna SIG (Sociala insatsgrupper) och SSPF (Skola, socialtjänst, polis, fritid). SSPF och SIG är båda samverkansformer för att förebygga att barn och unga begår brott. I enkäten uppger en av fem av de svarande kommunerna att de har sociala insatsgrupper för unga mellan 12 och 18 år, och drygt två av fem av lokalpolisområdena uppger att de ingår i en eller flera sociala insatsgrupper. Att bedriva samverkansformen SSPF är vanligare än SIG, något som nästan sex av tio kommuner och åtta av tio lokalpolisområden gör (s. 34).

När det gäller det regionala brottsförebyggande arbetet anger Brå i sin rapport att det tillsatts fler regionala samordnare vid både länsstyrelserna och polisregionerna. Nya regeringsuppdrag om brottsförebyggande arbete både till länsstyrelserna och till andra myndigheter under 2023 har lett till samverkan med aktörer som inte tidigare år lyfts av länsstyrelsernas samordnare. Ett sådant är uppdraget (Fi2021/02746) som getts till vissa länsstyrelser att stödja utvecklingen av föräldraskapsstöd för att bidra till att bekämpa och förebygga kriminalitet hos barn och unga (s. 47). Vidare framgår det att många kommuner får mer stöd från länsstyrelserna i arbetet med att ta fram lokala lägesbilder, bl.a. i hur kommunerna kan inkludera ett barnrättsperspektiv (s. 38). Brå lyfter även två exempel på stödmaterial, Gängsnacket och Drogrfria platser, som togs fram eller uppdaterades av bl.a. Länsstyrelsen och Polismyndigheten under 2023. Gängsnacket är ett material som riktar sig till föräldrar och andra vuxna, med information om risker för att barn kan bli

rekryterade till kriminella gäng, varningssignaler som är viktiga att känna till samt vart man kan vända sig för stöd (s. 48).

När det gäller det nationella brottsförebyggande arbetet uppger Brå flera aktuella reformer med fokus på barn och unga. Enligt Brå är det förebyggande arbetet riktat till barn och unga kopplat till flera typer av problem, såsom våld i nära relation, hedersrelaterat våld och förtryck eller deltagande i kriminella nätverk (s. 54).

Brå lyfter bl.a. att Barnombudsmannen (BO) sedan 2023 har i uppdrag att ta en mer aktiv roll i det brottsförebyggande arbetet genom att kontinuerligt föra dialog med berörda myndigheter om hur barn kan skyddas från utsatthet som kan leda till att de utnyttjas i kriminella aktiviteter, och att fortsätta att inhämta barn och ungas åsikter och erfarenheter (S2023/02468).

Vidare uppger Brå att flera myndigheter under de senaste åren fått gemensamma uppdrag i syfte att bidra till bättre samverkan och samordnat stöd i det brottsförebyggande arbetet kring barn och unga. I november 2023 fick Polismyndigheten, Brå, Kriminalvården, länsstyrelserna, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Skolverket och Åklagarmyndigheten i uppdrag (Ju2023/02529) att inrätta en samverkansstruktur på nationell, regional och lokal nivå, kring barn och unga i organiserad brottslighet, även kallad Bob. Syftet med uppdraget är att förstärka och effektivisera arbetet som rör barn och unga som riskerar att begå eller begår grova brott genom konkreta åtgärder och insatser. Samverkan ska ske på lokal, regional och nationell nivå genom samverkansråd. Uppdraget för det nationella rådet är främst att driva etableringen av regionala och lokala råd, utifrån prioriterade geografiska områden och behov (s. 54).

Vidare anges att Socialstyrelsen under 2023 initierade en ny verksamhet i form av ett nationellt förstärkningsteam som ska ge stöd till kommuner i deras arbete för att motverka normbrytande beteenden, och i situationer när det anses finnas en hög risk hos barn och unga att de begår brott (S2023/03047). Det kan t.ex. handla om stöd till kommuner för att utveckla samverkan med relevanta aktörer och för att implementera insatser. Socialstyrelsen fick under 2023 också i uppdrag att stärka barn och ungas delaktighet när de kommer i kontakt med socialtjänstens barn- och ungdomsvård (S2023/02748). Det gäller både unga brottsoffer, när de samtidigt befinner sig i sårbara situationer som ökar risken att brott begås (s. 55).

Andra reformer och initiativ som nämns är bl.a. reformeringen av socialtjänstlagen (SOU 2020:47, S2023/03181, Ds 2024:13) och översynen av socionomexamen för att motverka ungdomskriminalitet (dir. 2023:121). Vidare anger Brå att flera uppdrag signalerar att skolan kommer att få ett formellt brottsförebyggande ansvar. Som exempel nämns Skolsäkerhetsutredningen (U 2022:04) som bl.a. haft i uppdrag att utreda ett lagstadgat ansvar för brottsförebyggande arbete för skolväsendet (s. 55). I rapporten nämns även att Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) har publicerat ett nytt metodstöd för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga. På regeringens uppdrag har SBU genomfört kartlagt

vilka metoder som används i de nordiska länderna för att förebygga eller förhindra fortsatt ungdomskriminalitet. Resultatet presenterades i studien Psykosociala insatser för att förebygga och minska gängkriminalitet bland barn och unga vuxna. Gruppvåldsintervention (GVI) är ett exempel på sådant arbete som införts i Sverige. Metodstödet och SBU:s kartläggning kompletterar den metodbank och andra former av kunskapsstöd som Socialstyrelsen har sedan 2021, med metoder för att förebygga normbrytande beteende och brott bland barn och unga. Ett större samverkansuppdrag som pågått under flera år är Tidiga samordnade insatser (TSI), som drivits av Skolverket och Socialstyrelsen tillsammans med ett flertal kommuner. TSI som projekt avslutades under 2023 och har resulterat i en handbok för strukturerad samverkan i förebyggande arbete, samt metodstöd via exempelvis Socialstyrelsens webbplats (s. 56).

I fråga om kunskapsutveckling lyfter Brå särskilt fram rapporten Barn och unga i kriminella nätverk – en studie av inträde, brott, villkor och utträde, som publicerades hösten 2023 och som syftar till att öka kunskapen om hur rekryteringen till kriminella gäng går till bland yngre. Brås bedömning i rapporten är bl.a. att myndigheternas och kommunernas arbete med att förebygga och motverka barns nätverksinvolvering i högre utsträckning behöver utvärderas, målgruppsanpassas, bygga på informationsdelning mellan myndigheter och inriktas mot specifika tidsfönster för att vara träffsäkert och minska barns utsatthet (s. 70).

Pågående arbete

Uppdrag att utveckla det nationella stödet i det brottsförebyggande arbetet

Brå fick i februari 2023 i uppdrag att utveckla det nationella stödet i det brottsförebyggande arbetet (Ju2023/00472, Ju2022/00985, Ju2022/02969). Av uppdraget framgår att Brå ska stärka sitt arbete på området och särskilt utveckla följande delar:

- behovsanpassade och praktisknära stödinsatser till kommuner och andra aktörer
- stödinsatser till länsstyrelserna
- den nationella samordningen
- uppföljningen av det brottsförebyggande arbetet
- kunskapsutvecklingen om brottsförebyggande åtgärder.

Enligt uppdraget ska Brås stödinsatser utformas så att myndigheten på ett effektivt och systematiskt sätt når ut till fler brottsförebyggande aktörer, bl.a. olika målgrupper inom kommunerna men även andra myndigheter och aktörer som behöver stöd i det brottsförebyggande arbetet. Stödet behöver omfatta både grundläggande kunskaps- och kompetenshöjande insatser och behovsanpassade insatser som beaktar variationer i den lokala problematiken och kommunernas skilda förutsättningar (s. 3 f.). Insatserna ska vara kopplade

både till det kunskapsbaserade arbetssättet och till olika typer av brottsproblem.

Särskilt fokus ska enligt uppdraget ligga på att i samarbete med länsstyrelserna utveckla ett samordnat, behovsanpassat och praktisknära stöd till kommunerna i hela landet. I utformningen av stödet ska Brå utifrån sina uppgifter att bidra till kunskapsutvecklingen inom det kriminalpolitiska området och att främja brottsförebyggande arbete särskilt ansvara för att ta fram och sprida kunskaps- och metodstöd (s. 4).

Brås och länsstyrelsernas stöd till kommunerna i det brottsförebyggande arbetet ska i sin helhet omfatta t.ex. målgruppsanpassad utbildning och förmedling av kunskap, handledning och annan rådgivning, stöd i tillämpning av metodstöd och fördjupat stöd i fråga om särskilda utmaningar. Stödet behöver utvecklas bl.a. i syfte att stärka kommunernas förutsättningar att uppfylla de krav som lagen (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete ställer när det gäller samordning och framtagande av lägesbild och åtgärdsplan (s. 4).

Brå ska vidare utveckla den nationella samordningen på det brottsförebyggande området. Myndigheten fick 2017 i uppdrag att inrätta en nätverksstruktur för nationella aktörer, som ska kunna bidra till såväl erfarenhets- och kunskapsutbyte som samordning samt ha förmåga att identifiera problemområden och bidra med lösningar. Det finns dock enligt regeringen fortfarande ett stort behov av tydligare nationell samordning och samverkan, inte minst när det gäller den samlade förmågan att identifiera problemområden och bidra med myndighetsgemensamma lösningar (s. 4). Brå ska även ta en mer aktiv roll i den nationella samordningen och vid behov initiera samarbeten mellan statliga myndigheter men även i förhållande till andra aktörer inom civilsamhället, akademien och näringslivet (s. 5).

Brå ska även inom ramen för den årliga rapporten om det brottsförebyggande arbetet utveckla uppföljningen av hur det lokala brottsförebyggande arbetet bedrivs. Uppföljningen ska i fortsättningen även omfatta polisens och länsstyrelsernas brottsförebyggande arbete och vara utformad för att fånga upp de behov som finns på lokal nivå. Resultaten i uppföljningen ska ligga till grund för de stödinsatser som Brå erbjuder (s. 5).

Vidare ska Brå utveckla kunskapen om brottsförebyggande åtgärder och i ökad utsträckning tillgängliggöra och sprida den samlade kunskapen om effektiva och lovande insatser samt bidra till genomförande av insatserna (s. 5).

Brå har hittills lämnat två redovisningar till Regeringskansliet (Justitiedepartementet), den 20 oktober 2023 och den 31 mars 2024. Den sista redovisningen ska lämnas senast den 31 mars 2025 och ska bl.a. innehålla en beskrivning av vilka åtgärder som vidtagits samt en sammantagen analys och bedömning av dels vidtagna åtgärder, dels behovet av fortsatt utvecklingsarbete.

Utskottets ställningstagande

Enligt utskottet är det angeläget att bryta rekryteringen av barn och unga till kriminella nätverk och att det brottsförebyggande arbetet är baserat på kunskap och evidens. Utskottet noterar att stort fokus har legat på barn och unga som målgrupp för det brottsförebyggande arbetet under det senaste året. Flera insatser har gjorts på nationell, regional och lokal nivå som syftar till att på ett mer effektivt och samordnat sätt förebygga att barn och unga involveras i kriminalitet. Med hänsyn till det pågående arbetet på området finner utskottet inte skäl att ta några initiativ med anledning av motionerna 2024/25:1628 (S) delyrkande 1 och 2024/25:3111 (S) yrkande 28. Utskottet avstyrker motionsyrkandena.

Åldersgräns för lagföring och påföljd för mord

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om åldersgräns för lagföring och påföljd för mord.

Motionen

Staffan Eklöf (SD) begär i motion 2024/25:3211 att regeringen utreder om åldersgränsen för lagföring och bestraffning för mord ska kompletteras med en möjlighet att i särskilda fall utdöma straff för yngre gärningspersoner.

Bakgrund

Om straffmätning och val av påföljd

För brott som någon begått innan han eller hon har fyllt 15 år får personen enligt 1 kap. 6 § brottsbalken inte dömas till någon påföljd. Om ett barn misstänks ha begått brott före 15 års ålder och det är fråga om mycket allvarlig brottslighet kan i vissa fall en prövning av huruvida den unge har begått brottet ske i domstol, enligt 38 § i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Den 1 juli 2023 trädde nya regler i kraft som innebär att skuldfrågan när den som misstänks för brott är under 15 år i fler fall ska prövas i domstol (prop. 2022/23:78 Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott).

Om någon har begått ett brott innan han eller hon har fyllt 21 år ska enligt 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma ut ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt 18 år får det enligt andra stycket inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 § brottsbalken, får det dock dömas till fängelse i högst 14 år.

Första stycket gäller inte för brott som någon har begått efter det att han eller hon fyllt 18 år, om

1. det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år
2. det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott som avses i 1 eller
3. brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt 18 år får rätten enligt 30 kap. 5 § brottsbalken döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Att rätten då i första hand ska bestämma påföljden till sluten ungdomsvård i stället för fängelse framgår av 32 kap. 5 § brottsbalken.

Slopad straffrabatt

I januari 2022 ändrades reglerna om straffrabatt för unga vuxna i åldersgruppen 18–20 år (prop. 2021/22:17, bet. 2021/22:JuU5, rskr. 2021/22:36). Som framgår ovan får unga personer i den åldersgruppen inte längre straffrabatt om de t.ex. har begått brott som det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år för brottet eller om dess straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer. Det krävs inte heller längre särskilda skäl för att döma unga myndiga lagöverträdare till fängelse. Enligt regeringen kunde den tidigare regleringen leda till att reaktionerna på allvarlig brottslighet blev alltför begränsade och inte stod i relation till brottets allvar. Däremot ska den unges ålder alltjämt beaktas särskilt vid brott som inte uppfyller de ovannämnda kriterierna. Enligt regeringen ansågs skälen för att särbehandla unga lagöverträdare väga över när det gäller brottslighet av mindre allvarligt slag. Vidare gäller numera de särskilda påföljderna för unga i stort sett bara för personer som inte har fyllt 18 år när de har begått ett brott. Den som är över 18 år ska bara kunna dömas till någon av ungdomspåföljderna om det finns särskilda skäl för det.

Pågående arbete

Skärpta regler för unga lagöverträdare

I juli 2023 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga särbehandlingen av unga lagöverträdare (dir. 2023:112).

Utredningen redovisade sitt första delbetänkande Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga (SOU 2024:39) i juni 2024. I delbetänkandet redovisas bl.a. den del av uppdraget som har varit att föreslå ändringar som innebär att ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år avskaffas och att se över hur ungdomsreduktionen för unga lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år kan ges minskad betydelse.

Utredningen föreslår att 29 kap. 7 § brottsbalken ändras så att lagöverträdarens ungdom inte vid något tillfälle ska beaktas vid straffmätningen

när det är fråga om lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år. Eftersom ungdomsreduktionen sedan tidigare har avskaffats för allvarliga brott i den berörda åldersgruppen, får utredningens förslag enbart betydelse vid brott med lägre minimistraff eller lägre straffvärde än ett års fängelse. I sådana fall medför utredningens förslag att det fängelsestraff som döms ut blir längre än vad som hittills har varit fallet.

Utredningen föreslår vidare att 29 kap. 7 § brottsbalken ska ändras på så sätt att ungdomsreduktion i fortsättningen ska göras i skälighetsomfattning för lagöverträdare i åldersgruppen 15–17 år. Enligt utredningen bör utgångspunkten vara att ungdomsreduktionen i de flesta fall ska göras utifrån en schematisk modell, i likhet med dagens rättspraxis, men med utgångspunkt i att ungdomsreduktionen generellt ska vara mindre än i dag och anpassad till att reduktionen ska fördelas på tre år, i stället för på sex år som hittills varit fallet.

I delbetänkandet lämnar utredningen även förslag till en förstärkning av påföljden ungdomsövervakning och att en ny påföljd, utvidgad ungdomsövervakning, ska införas.

När det gäller effekterna för rättstillämpningen anger utredningen att den förändring av ungdomsreduktionen som utredningen föreslår inte innebär att principerna för påföljdsvalet för unga lagöverträdare eller tillämpningen av de särskilda ungdomspåföljderna förändras. Däremot påverkas utrymmet för att tillämpa de olika påföljderna i förhållande till olika brott, eftersom straffmättningsvärdena generellt blir högre. En skärpning av reglerna om ungdomsövervakning och förslaget om en ny påföljd – utvidgad ungdomsövervakning – kan förväntas leda till att någon av de påföljderna många gånger kommer att kunna väljas i stället för fängelse, särskilt för de yngsta lagöverträdarna. För de som gör sig skyldiga till de allra allvarligaste brotten innebär förslagen dock en tydlig skärpning i fråga om påföljdsvalet.

I januari 2025 överlämnade utredningen sitt slutbetänkande Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11). I betänkandet behandlar utredningen frågan om vid vilken ålder barn bör kunna straffas. Uppdraget i denna del har varit att överväga och, om lämpligt, lämna förslag om sänkt straffbarhetsålder, att föreslå skärpta regler om undanröjande av ungdomspåföljder och att överväga och föreslå ytterligare åtgärder för att öka det statliga ansvaret för barn och unga som begår grova brott.

När det gäller utredningens förslag om sänkt straffbarhetsålder anser utredningen att det inte är lämpligt att införa en generell sänkning av straffbarhetsåldern. Utredningen föreslår en särskild modell som innebär att regleringen om sänkt straffbarhetsålder avgränsas till de brott som, utan utredningens förslag, skulle ha medfört en bevistalan mot barnet enligt den s.k. presumptionsregeln i 38 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Den bestämmelsen innebär att bevistalan i regel ska väckas om brottet har ett minimistraff som uppgår till fängelse i fem år eller mer. Vidare anser utredningen att det är lämpligt att sänka tröskeln för presumptionsregeln till brott som har ett minimistraff om fängelse i fyra år eller mer och att låta

den lägre straffbarhetsåldern omfatta samma brott. Utredningen föreslår att den lägsta straffbarhetsåldern ska vara 14 år, vilket är den vanligaste straffbarhetsåldern både internationellt och i EU. För barn under den åldern som begår allvarliga brott kommer systemet med bevistalan att kunna användas på samma sätt som i dag. Vidare föreslås att straffmätningen för de barn som berörs av förslaget ska följa samma principer som gäller för lagöverträdare i åldrarna 15–17 år och att ungdomsreduktionen därvid bör följa samma principer som utredningen har föreslagit i delbetänkandet för lagöverträdare i åldrarna 15–17 år. Utredningen föreslår också att den som har fyllt 14 år ska kunna dömas till samma påföljder som andra lagöverträdare som är under 18 år.

Enligt utredningen bör de föreslagna ändringarna genomföras som en särskild reglering som tidsbegränsas till fem år. Det gäller särskilt eftersom förändringen avser barn.

I betänkandet lämnar utredningen även förslag om att ungdomspåföljder ska kunna undanröjas i fler fall och att undanröjda ungdomspåföljder ska leda till vuxenpåföljder efter fyllda 18 år. Utredningen föreslår vidare att straffmaximum för unga lagöverträdare ska vara samma som för vuxna. Samtidigt föreslås att det ska införas ett förbud mot att döma någon till livstid för brott som har begåtts av någon under 18 år.

Utskottets ställningstagande

Som framgår ovan har Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare nyligen överlämnat sitt slutbetänkande. Utskottet noterar att utredningen lämnat förslag om en särskild reglering om sänkt straffbarhetsålder som träffar de barn som begår allvarliga brott. Utskottet anser att den fortsatta beredningen av utredningens förslag inte bör föregripas. Utskottet avstyrker därmed motion 2024/25:3211 (SD).

Gallring i belastningsregistret

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om gallring i belastningsregistret.

Motionen

I motion 2024/25:1255 efterfrågar Dzenan Cisija (S) en utredning för att se över möjligheten till kortare registreringstid i belastningsregistret för unga som blivit dömda för mindre allvarliga brott, i syfte att underlätta deras återanpassning till samhället och minska risken för återfall i brott.

Bakgrund

Lagen om belastningsregister

Uppgifter om den som har dömts eller på annat sätt lagförts för brott finns i belastningsregistret. Bestämmelser om belastningsregistret finns i lagen (1998:620) om belastningsregister med tillhörande förordning (1999:1134). För uppgifter i registret gäller absolut sekretess (35 kap. 3 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen, [2009:400]). Uppgifter från belastningsregistret får därför endast lämnas ut när detta är föreskrivet. I 6–15 §§ lagen om belastningsregister regleras vilka myndigheter och andra som har rätt att ta del av uppgifter i registret.

Enligt 3 § lagen om belastningsregister innehåller registret uppgifter om den som genom dom, beslut, strafföreläggande eller föreläggande om ordningsbot har ålagts påföljd för brott (punkten 1), ålagts förvandlingsstraff för böter (punkten 2), fått påföljdseftergift vid allvarig psykisk störning (punkten 3), meddelats åtalsunderlåtelse (punkten 4) eller meddelats vissa kontaktförbud, tillträdesförbud eller vistelseförbud (punkten 5). Belastningsregistret innehåller även uppgifter om domar och beslut som har meddelats i utlandet.

Bestämmelser om när uppgifter i belastningsregistret ska gallras finns i 16–18 §§ lagen om belastningsregister. Enligt 16 § ska en uppgift i registret gallras om

- den registrerade frikänns, beviljas resning eller får sitt avgörande undanröjt eller upphävt
- beslutet att meddela åtalsunderlåtelse eller straffvarning återkallas
- kontaktförbud, tillträdesförbud eller vistelseförbud upphävs
- den registrerade avlider.

Uppgifter ur belastningsregistret ska vidare gallras när det har gått en viss tid (17 §). Denna tid är som huvudregel tio år efter domen eller beslutet. En sådan gallringsfrist gäller vid uppgifter om t.ex. skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård, överlämnande till missbruksvård, ungdomstjänst samt beslut om påföljdseftergift vid allvarig psykisk störning, åtalsunderlåtelse och vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud.

Om den registrerade är under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten ska uppgifterna i vissa fall i stället gallras fem respektive tre år efter domen eller beslutet. Uppgifter som tas bort fem år efter dom eller beslut gäller vid villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomstjänst, ungdomsövervakning, ungdomsvård eller överlämnande till missbruksvård, beslut om påföljdseftergift vid allvarig psykisk störning och vistelseförbud. Beslut om åtalsunderlåtelse gallras tre år efter beslutet.

Uppgifter om sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt verkställts.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att dagens särreglering av gallringsfrister för unga lagöverträdare är väl avvägd och finner inte skäl att ta något initiativ med anledning av förslaget i motion 2024/25:1255 (S). Motionsyrkandet avstyrks därmed.

Motioner som bereds förenklat

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår 15 motionsyrkanden med förslag som har behandlats och avslagits tidigare under valperioden.

Utskottets ställningstagande

De motionsyrkanden som finns upptagna i bilaga 2 rör samma eller i huvudsak samma frågor som utskottet har behandlat tidigare under valperioden, se betänkandena 2022/23:JuU15, 2022/23:JuU21 och 2023/24:JuU19. Utskottet avstyrker därför dessa motionsyrkanden. Tidigare ståndpunkter framgår av de nämnda betänkandena.

Reservation

Evidensbaserat arbete, punkt 2 (S)

av Teresa Carvalho (S), Petter Löberg (S), Anna Wallentheim (S), Mattias Vepsä (S) och Lars Isacsson (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S) yrkande 28.

Ställningstagande

Unga lagöverträdare återfaller i hög grad i brott. Särskilda insatser krävs för att öka både stödet och kontrollen. Enligt en rapport från Kriminalvården är insatser av terapeutisk karaktär med syftet att ändra både beteende och tankesätt mest effektiva, medan bestraffning, övervakning utan innehåll och avskräckning inte anses ha någon eller endast liten effekt. Ytterligare en slutsats i rapporten är att insatser bör ges till unga klienter som löper medelhög till hög risk att återfalla i brott. Enligt vår mening bör regeringens agerande och propositioner när det gäller unga lagöverträdare ha förankring i evidens och vad som faktiskt kan ge goda resultat i arbetet med att bryta våldsspiralen och den organiserade brottsligheten bland unga. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att tillgodose det anförda.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2024/25

2024/25:1179 av Christian Carlsson (KD):

Del 1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att avskaffa ungdomsrabatten i 29 kap. 7 § BrB och ta bort vissa av de förmildrande omständigheterna vid straffmätning i 29 kap. 5 § BrB och tillkännager detta för regeringen.

Förslaget behandlas i den del som avser att avskaffa ungdomsrabatten i 29 kap. 7 § BrB.

2024/25:1255 av Dzenan Cisija (S):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att få kortare registreringstid i belastningsregistret för unga dömda för mindre allvarliga brott, i syfte att underlätta deras återanpassning till samhället och minska risken för återfall i brott, och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1628 av Matilda Ernkrans m.fl. (S):

Del 1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i myndighetsstyrningen få på plats ett strukturerat arbete i hela Sverige för att stoppa nyrekryteringen av barn och unga till gängen och därtill ta bort pengarna från de gängkriminella och tillkännager detta för regeringen.

Förslaget behandlas i den del som avser ett strukturerat arbete för att stoppa nyrekryteringen av barn och unga till gängen.

2024/25:1929 av Gudrun Nordborg m.fl. (V):

7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att kartlägga och utvärdera lokala projekt mot nyrekrytering in i kriminalitet i syfte att sprida goda exempel och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att den längsta sammanhängande tiden för häktning av barn under 18 år ska vara 30 dagar och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barn under 18 år som häktas ska placeras på särskilda ungdomshem, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som innebär att barn under 18 år aldrig ska placeras i polisarrester och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2414 av Oliver Rosengren och Noria Manouchi (båda M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna att införa examensplikt som påföljd för unga lagöverträdare och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2893 av Richard Jomshof m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om fler drogtester av barn under 15 år och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kunna kombinera olika inskränkningar i rörelsefriheten vid ungdomsövervakning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder på grund av misskötsamhet vid ungdomsövervakning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om begränsande av ungdomsövervakning till endast omyndiga och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3022 av Fredrik Lundh Sammeli m.fl. (S):

109. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en ny frihetsberövande påföljd för unga som begår brott (ungdomsfängelser) och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3024 av Åsa Westlund m.fl. (S):

30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av samordnade insatser mellan skola, socialtjänst och polis för att stoppa nyrekryteringen till gängen och bryta negativ social utveckling och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3052 av Annika Hirvonen m.fl. (MP):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återuppta utredningen gällande medicinska åldersbedömningar samt stärka rättssäkerheten för medicinska åldersbedömningar och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3111 av Teresa Carvalho m.fl. (S):

28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om vikten av att arbeta evidensbaserat och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Kriminalvården bör ta över ansvaret för de unga lagöverträdare som begår grova brott och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3164 av Ulrika Liljeberg m.fl. (C):

19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ansvaret för sluten ungdomsvård bör flyttas till Kriminalvården och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3211 av Staffan Eklöf (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda om åldersgränsen för lagföring och bestraffning för mord ska kompletteras med en möjlighet att i särskilda fall utdöma straff för yngre gärningsmän och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Motionsyrkanden som avstyrks av utskottet

Motion	Motionärer	Yrkanden
5. Motioner som bereds förenklat		
2024/25:1179	Christian Carlsson (KD)	Delyrkande 1
2024/25:1929	Gudrun Nordborg m.fl. (V)	7 och 31–33
2024/25:2414	Oliver Rosengren och Noria Manouchi (båda M)	
2024/25:2893	Richard Jomshof m.fl. (SD)	1–4
2024/25:3022	Fredrik Lundh Sammeli m.fl. (S)	109
2024/25:3024	Åsa Westlund m.fl. (S)	30
2024/25:3052	Annika Hirvonen m.fl. (MP)	6
2024/25:3111	Teresa Carvalho m.fl. (S)	32
2024/25:3164	Ulrika Liljeberg m.fl. (C)	19